

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 001.894 + 32.01 + 316.75

Uz pojmove »političko djelovanje« i »znanstveno-tehnički svijet«

Franjo Zenko

Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Zagreb

Sažetak

Dvoznačnost aktualne teme o *Mogućnostima političkog djelovanja u znanstveno-tehničkom svijetu* moguće je izraziti pomoću dvaju pitanja: (1) da li je uopće moguće politički djelovati u znanstveno-tehničkom svijetu i (2) kako je to moguće činiti? Odgovori na ta pitanja pretpostavljaju stanovito razumijevanje »političkog djelovanja« i »znanstveno-tehničkog svijeta«. Autor kritički analizira razumijevanje tih pojmova i njihova odnosa što je implicirano u naslovu teme i prethodnim tezama za razgovor, zaključujući kako ono gotovo i ne ostavlja mogućnost promišljanja teme kao autentičnog problema praktičke filozofije s intencijom njezina rehabilitiranja u Aristotelovu duhu. Bitna je pretpostavka mišljenja mogućnosti političkog djelovanja u suvremenom svijetu, po autorovu sudu, da su novovjekovna znanost i tehnika također djelovanje, tj. praksa. U znanstveno-tehničkom svijetu moguće je politički djelovati samo tako da se tehnokracija pojmi kao ideologija, to znači kao moderni oblik političke borbe za moć.

Misli vodilje mog priloga našem razgovoru jesu: Riječ nas čini slijepima za samu stvar, djelovanje je nejasna i opasna stvar. Nju je teško misliti. Zbog toga je uputno pri mišljenju djelovanja biti oprezan i suzdržljiv.

Tema našeg razgovora glasi: *Mogućnost političkog djelovanja u znanstveno-tehničkom svijetu*. Smisao te teme može biti dvostruk. Tu se dvoznačnost može najjasnije prikazati pomoću dva odgovarajuća pitanja. Prvo bi pitanje moglo glasiti: *da li je uopće moguće politički djelovati u znanstveno-tehničkom svijetu?* Drugi smisao generalne teme može se izraziti pitanjem na slijedeći način: *kako je moguće politički djelovati u znanstveno-tehničkom svijetu?* Razlika je jasna. Motivacije tih dvaju tumačenja istog naslova nisu, međutim, tako providne.

Analizirajmo prvi pojam. Pojam 'političko djelovanje' može se ekstenzivno i intenzivno razumjeti. Ekstenzivno, tako da se pod tim pojmom razumije djelovanje u svim zajednicama, tj. na svim nivoima organiziranih političkih za-

jednica: na primjer u nas, u mjesnoj zajednici, u komuni (općini), u pojedinoj republici ili autonomnoj pokrajini i u federaciji. U to se može uključiti, u ekstenzivnom smislu, i djelovanje u svim političkim i semipolitičkim organizacijama (partijama, sindikatima, crkvama itd).

U takvome jednom opisu prepoznaje se svakodnevna upotreba masivno korištene sintagme »političko djelovanje«. Ono što ta vulgarna upotreba riječi ipak eksplicitno odaje u najmanju je ruku formalni kriterij po kojemu neko djelovanje poprima politički karakter: izravna upućenost na institucije navedenih nivoa institucionaliziranih zajednica i organizacija koje su već unaprijed kvalificirane kao političke. Kriterij političke kvalifikacije nije naznačen. On se implicitno pretpostavlja kao poznat, fenomenologijski rečeno, predznanstveno, nereflektirano razumljen.

Određivanje vulgarnog značenja sintagme »političko djelovanje« događa se posredstvom nabiranja, kvantitativno, kao što kaže Aristotel, *pléthei kói obligóteti, multitudine et paucitate*, a ne *éidci*, tj. kvalitativno, *specie et genere*.¹

Možda taj ekstenzivni smisao političkog djelovanja zaslužuje jedno pitanje, a ono bi bilo: kako je jedno takvo ekstenzivno, kvantitativno shvaćanje političkog djelovanja transcendentno moguće? Nije li ono uvjetovano gubitkom supstancijalne, prave političke zajednice, kriteriji koje se mogu naći u Aristotela? Navedimo samo jedan od njih: autarhiju. Autarhijska zajednica, u eminentnome aristotelovskom smislu, jest zajednica koja se sama regulira, koja je providna za članove, koja ujedinjuje, unapređuje i ispunjuje svrhe primarnih zajednica (*hai prótai koinoniái*). Takva savršena, budući sama sebi dostatna i u sebi dovršena zajednica jest grad—država, polis, kao što kaže Aristotel (*he koinonía teleios pólis*). Tako Aristotel o pravoj političkoj zajednici. Njegovi kriteriji te i takve zajednice nisu više primjereni našem današnjem »iskustvu« političke zajednice. Indeks toga stanja je, između ostalog, i pitanje koje svjedoči o temeljnoj dezorijentiranosti u pogledu 'prave' političke zajednice: koja je mjera i mjerilo ljudske zajednice: direktna, interpersonalna zajednica kao muž i žena, roditelji i djeca, domaćin, njegova obitelj i njegovi robovi, mjesna zajednica, polis, država—grad? Ili mnogo više: rimsko carstvo, moderna nacionalna država, regionalna, potkontinentalna zajednica država ili svjetska federacija svih država? Strogi kriterij 'prave', po 'mjeri čovjeka' krojene političke zajednice izgubljen je.

U naslovu opće teme treba »političko djelovanje« razumjeti intenzivno, a ne tek ekstenzivno, ne »kvantitativno«, nego »kvalitativno«. Drugim riječima, u naslovu se intendira *bit* političkog djelovanja. I ne samo to: tu je sadržana i sasvim određena interpretacija političkog djelovanja. Pokušat ću, dakle, pokazati to već fiksirano tumačenje političkog djelovanja koje nam je ponudeno i zadano za razgovor. Dakako da je time zadatak, najavljen u naslovu mog priloga, sasvim jasno preciziran: ne analiza pojma političkog djelovanja općenito, dakle apstraktno, nego onako kako je već mišljen u naslovu opće teme.

Da je sasvim određena interpretacija političkog djelovanja već sadržana u naslovu možemo razabrati već iz konteksta cijelog naslova. Najprije po-

¹ *Politika*, 52a 10.

² *Ibid.*, 52b 5—35.

stavljamo pitanje: kako i u kome smislu se političko djelovanje dovodi u vezu sa znanstveno-tehničkim svijetom? Formulacija 'mogućnost političkog djelovanja' ukazuje već na neku suprotnost između političkog djelovanja i znanstveno-tehničkog svijeta. Najprije se taj svijet pojavljuje kao nešto obuhvatno što vlada nad svime. Vanjski oblik tog svijeta je moderno znanstveno-tehničko industrijsko društvo. A ono se pokazuje kao druga priroda gdje vladaju deterministički zakoni kauzaliteta koji ne ostavljaju mjesta ljudskoj slobodi. Kako, in concreto, izgleda ta za slobodu potpuno promijenjena situacija, koja je nastala s modernim industrijskim društvom što je omogućeno znanošću i tehnikom, opisuje nam Lübbe na slijedeći način: »Realitet slobode mijenja se kad se poveća mnoštvo takvih zahtjeva koji ne ostavljaju otvorenom racionalnu alternativu. U modernom društvu, koje je Hegel imao pred očima, jest to slučaj. Njegova industrijska proizvodnja čini da je egzistencija svakog pojedinca u sve većoj mjeri posredovana cjelinom društva. Nitko se više ne može izvući iz povezanosti svih međuovisnosti. Odluke koje su ostavljene slobodi pojedinca nadalje su samo nominalističke vrste — slično razlici između onih marki benzina za koje je konkretna reklama u tehničko-sadržajnom smislu jednako iracionalna kao i 'izbor' za koji se kupac konačno odlučuje.«³

Takva je situacija pojedinca s njegovom slobodom u industrijskom društvu. U pogledu mogućnosti odlučivanja, i to na najvišim političkim nivoima gdje se odlučuje o političkoj egzistenciji čovjeka, također stvari ne stoje bolje, nego još lošije, jer su »bitne odluke koje određuju društvenu egzistenciju čovjeka već prethodno odlučene prestabiliranom harmonijom (ili pak disharmonijom) društvene cjeline.«⁴

Ako je za odluku kao takvu bitan njezin karakter slobode, tada je pitanje: kakav karakter mogu imati te već prethodno odlučene odluke? »One djeluju«, kaže Lübbe, »kao prinuda stvari čija logika ne dozvoljava nikakve proturječnosti.«⁵ Što to znači? To znači da tzv. odluke nisu nikakve odluke koje bi izvirale iz slobodnog manevarskog prostora ma kako on mogao biti razumljen, nego su one rezultat uvida u stvari, predmete i njihove odnose koji imaju vlastitu logiku i koji ju pokazuju kad im čovjek dođe bliže i prodre dublje u njih. Moderna znanost i tehnika programatski se sve više približuju stvarima i ulaze dublje u njih da bi, kako se navodi, zadovoljile svoje progresivno eksplozivne potrebe. Da bi se to dostiglo što savršenije, i organizacija samog društva u povratnom djelovanju morala se sve više progresivno nacionalizirati i u sve racionalnije radno društvo. Dakle, nema više mjesta za nešto takvo poput slobode, odnosno proizvoljnosti, koju Hegel značije kao »formalnu slobodu«. Tu racionalizaciju moguće je dostići samo kad se postvaruju društvu imanentni, njegovi-interni, dakle društveni interesi, time što se sve podređuje samo logici stvari, tako da vrijede samo zakoni tako postvarenih odnosa.

3 *Zur politischen Theorie der Technokratie*, str. 33. (citirano prema Lübbeovim sabranim člancima o temi praktičke filozofije, objavljeni pod skupnim imenom *Praxis der Philosophie* u izdanju »Reclam« 1978).

4 *Ibid.*, str. 33.

5 *Ibid.*, str. 35.

To bi bio kratak opis onoga što treba razumjeti pod pojmom 'znanstveno-tehnički svijet'. U obrazloženju formulacije opće teme u okružnici,⁶ između ostaloga, kaže se i ovo: »Kauzalnost i racionalnost prirodnih znanosti prenose se s gradanskog društva od sada na strukture i organizaciju države. Društvo i političko postaju 'mašinski sklop'.« U suprotstavljanju političkog djelovanja tome svijetu kao onome koji sve obuhvaća ukida se istovremeno i nužno bit političkog djelovanja, koja se samim tim suprotstavljanjem predrazumijeva već na sasvim određen način. Naš analitički postupak slijedi pojmovnu strukturu opće teme. Bit političkog djelovanja jest, dakle, sasvim druge vrste od biti znanstveno-tehničkog postupka gdje se moramo prilagoditi »logici stvari« ili »prinudi stvari«. Sad bismo trebali pitati: kako stoji s političkim djelovanjem u našem znanstveno-tehničkom industrijskom društvu gdje vlada prinuda stvari i nema više mjesta za mogućnost slobodna odlučivanja? O tome Lübbe piše slijedeće: »Pobjeda prinude stvari nad odlukom imala bi, ako je potpuna, najvažnije konzekvencije za područje političkog djelovanja.«⁷ Kakve, naime? Jedinu moguću odgovor jest, kao što je to Lübbe kratko i jednostavno izrazio, »smrt politike.«⁸ (Uz koje pretpostavke i u kojem teoretskom kontekstu bi to moglo u Lübbea biti moguće kao ozbiljno uzeta alternativna, na to ću se vratiti kasnije.)

Ako bismo sada našu analizu pojmova »političko djelovanje« i »znanstveno-tehnički svijet«, kako su ti pojmovi mišljeni u svojoj tematsko-intencionalnoj i tetički suprotstavljenosti u naslovu zadane nam teme, željeli sažeti u nekoliko sintetskih zaključaka, tada bi oni glasili ovako: prvo, političko djelovanje nije moguće u tehničkom industrijskom društvu zbog specifičnog karaktera (slobodnog) odlučivanja koji pripada njegovoj biti. Drugo, pretpostavljeni horizont s kojega se pita o mogućnosti političkog djelovanja jest sloboda. Treće, *decizionistički* karakter političkog djelovanja, ma kako ono bilo svagda i uvijek kao važeća politička norma legitimirano (monarhijski, oligarhijski, demokratski itd), ukazuje na horizont čovjekova novovjekovnog samorazumijevanja vezana uz *radikalnu autonomiju*, te stoga bitno antropocentričnog. Pritom će se i političko djelovanje bitno razumjeti samo iz *samoodređenja* koje se utemeljuje u slobodi. Tako, de facto, ono i funkcionira. Odnosi koji izvire iz tako novovjekovno razumljenog i faktički funkcionirajućega političkog djelovanja u socijalnom životu — kao što su moć, vlast, borba i rat — vrijedit će kao konstituirajući elementi političkog kao takvog: ne samo faktički, nego legitimno i legitimirano. Novovjekovne političke doktrine, teorije i filozofije uzet će to činjenično stanje samo još kao tzv. objekt istraživanja. Četvrto, temom »mogućnosti političkog djelovanja u znanstveno-tehničkom svijetu« nužno se tematiziraju, s jedne strane, bit i horizont političkog djelovanja a, s druge strane, narav znanstveno-tehničkog svijeta. Strukturalno-pojmovna analiza pokazuje da je u samom naslovu teme implicirana teza da se kao horizont razumijevanja političkog

⁶ Uz poziv za simpozij organizatori su poslali na posebnom listu tekst pod naslovom *Mogućnosti političkog djelovanja u znanstveno-tehničkom svijetu* u kojemu su naveli u obliku teza svoje razumijevanje smisla predložene teme razgovora, te prijedlog smjera u kojemu bi valjalo razgovarati o problemu mogućnosti političkog djelovanja u današnjem znanstveno-tehničkom svijetu.

⁷ Op. cit., str. 36.

⁸ *Ibid.*, str. 52.

ima uzeti »sloboda« i »odlučivanje« i, drugo, da se progresivnim perfekcioniranjem znanstveno-tehničkog svijeta smanjuje taj i takav horizont. Time je implicitno prihvaćen novovjekovni pojam političkog.

Naravno, oni koji misle da je predloženom formulacijom opće teme adekvatno izražen pravi problem političkog djelovanja i prakse uopće, te i praktične filozofije danas, mogli bi moje tumačenje naslova teme odbaciti kao čistu podvalu. Vjerujem da bi oni to i učinili s pravom ako se ne bi uzela u obzir njihova intencija da se pokuša rehabilitirati 'političko', 'praktično' i 'praktička filozofija' iz Aristotelove, možda i iz Hegelove i Marxove filozofije. Ta se intencija može naći u slijedećoj kratkoj formulaciji u već citiranoj okružnici: »Na temelju izloženog stojimo pred zadatkom da ispitamo šanse političkog djelovanja usmjerenog prema dobrom životu (Aristotel) u razdoblju tehničke manipulacije društvom i prirodom«.

Sada bi, kako se meni čini, pitanje moralo glasiti ovako: da li bi i kako pitanje o mogućnosti političkog djelovanja, shvaćenog u intenzivnom Aristotelovu smislu, u jednom 'znanstveno-tehničkom' polisu, koji bi (polis!) opet bio razumljen u intenzivnom Aristotelovu smislu, još moglo imati smisla? Nije li kod Aristotela kategorijalno tako da je *političko* već u principu nadređeno *tehničkom*? (Nikomahova etika 1094 a 23 i b 1-15.) Da li je, polazeći od njegova političkog, i istovremeno etičkog, dakle »filozofijsko-praktičnog« mišljenja uopće moguće tako nešto kao tehnokracija u eventualnom Aristotelovu, kao i u modernom smislu? Tehnokracija koja bi željela nadvladati ili nadomjestiti, zamijeniti *politokraciju*?

Što nas Aristotel uči o djelovanju in genere i o 'političkom djelovanju' in specie (što bi za njegove uši, vjerujem, već bio čudan izraz, budući da se u njemu već krije novovjekovni reducirani smisao političkog i politike), poznato je. U najkraćem obliku sažeta, njegova ideja je slijedeća: *práxis* je čovjeku, kao životinji koja ima razum, to *zoon ton lógon éhon*, primjeren način da postigne pravi *télos* i ostane u njemu, tj. da živi lijepo i sretno u kreposti. Ortopraksiju, kreposno djelovanje, omogućuje polis pomoću običaja koji odgovaraju ljudskoj prirodi i koji su osigurani zakonima kao instrumentima političke pedagogije. Zakone formuliraju oni koji imaju uvid u bit prirode, ljudi i stvari. Bitna karakteristika aristotelovskog praktično-filozofijskog mišljenja jest da se politika i etika, političko i etičko, recipročno uvjetuju i utemeljuju.⁹

Ostavimo po strani veliku tradiciju kršćansko-teologijski kontaminirane praktičke i političke filozofije. Navedimo samo Hegela. On je posljednji koji je sistematski pokušao sintezu morala i politike u čudorednoj običajnosti. On je pokušao prevladati apstraktni juridizam kao princip poizvanjštene, statorimski razumljene, *civitas* i moralizam kao princip pounutrašnjene, dakle apstraktno dobre volje u konkretnom čudoređu državnih institucija.

U pojedine probleme koji bi bili povezani s pitanjima kao što su, primjerice, odnos između pojedinih momenata u aristotelovskoj strukturi kategorija *theoría-práxis-póiesis-téhne* ili u komparativnu analizu tih kategorija u njihovu novovjekovnom razumijevanju, neću ulaziti. Sve su to

⁹ Sira izvođenja o tome vidi u autorovu članku »Dobro pojedinca i dobro države u Nikomahovoj etici«, *Godišnjak za povijest filozofije* 1/1983, str. 147-157. (Godišnjak izdaju Odjel za povijest filozofije Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu i Centar za kulturnu djelatnost Zagreb.)

problemi koji već odavno funkcioniraju u filozofijsko-političkoj literaturi kao loci communes. Ipak, nameće se jedno pitanje u vezi s intencijom opće teme: da li je uopće moguće političko djelovanje aristotelovski misliti u novovjekovnom, modernome znanstveno-tehničkom svijetu koji nije aristotelovski razumljen i koji se ne može aristotelovski razumjeti? Ja vjerujem da nije.

Sada dolazimo do našeg posljednjeg dijela, i to do pitanja: da li je time rečeno da uopće i apsolutno nije moguće dovesti dva pojma, tj. »političko djelovanje« i »znanstveno tehnički svijet« u prijateljskiju blizinu iz koje bi se mogli nadati bilo kojemu razumnom razgovoru? Vjerujem da jest, ali, kako kaže Lübbe, u jednom sasvim drugom tipu »političkog mišljenja.« Bitna pretpostavka takvog mišljenja je da se uvidi kako su novovjekovna znanost i tehnika također *djelovanje*, tj. *praksa*. K tome valja dodati još i da se kao njihova immanentna, njima inherentna filozofija prepoznaje i priznaje ono što se uobičajava označavati kao *tehnokracija*, čemu se u filozofijskom mišljenju, barem u određenom njegovu tipu, odviše često pristupa bez respekta.

Nije moguće, i nije moj zadatak, da ovdje dadem kritičku analizu rekonstrukcije geneze tehnokratskog mišljenja, koju je pokušao Lübbe u historijskom i sistematskom, pojmovno-strukturalnom pogledu. Prema mome mišljenju, takav tip političkog mišljenja ne pristaje uz našu opću temu. Htio bih, međutim, ipak naznačiti samo horizont u kojemu Lübbe interpretira tehnokratsko mišljenje kao političko mišljenje. Tehnokratsko mišljenje potječe iz situacije kada se kao suprotnost prema politici, u njezinu novovjekovnome (samo)razumijevanju, kao vlasti čovjeka nad čovjekom razvila ideja društvenog reda koji se treba utemeljiti na *poznavanju* stvari i *upravljanju* stvarima. U formulaciji samog Lübbea: »To je ta suprotnost — ona je već in nuce u temelju platonovske kritike sofističke retorike — na kojoj se pali entuzijazam onih koji imaju uprte oči u stanje u kojemu će vlast čovjeka nad stvarima smijeniti vlast čovjeka nad čovjekom, u kojemu će na mjestu politike biti još samo rad.«¹⁰ Kako zavodljiva može biti ta misao svjedoče sve vrste utopijâ koje su tu misao prihvatile kao svoju supstanciju: od onih koje se inspiriraju idejom liberalizma do onih koje se inspiriraju idejom znanstvenog socijalizma i komunizma.

Lübbeova kritika, promatrana u svojoj biti, smjera na strukturalno nedemokratski karakter tehnokratskog reda. U njemu se ono što je ispravno ne određuje decizivnim činom glasanja, nego razlozima koje diktira logika stvari. Ono o čemu bi mišljenja mogla biti različita, o tome se šuti. »Tehnokratski sistem je sistem šutnje o svemu u odnosu na što su još moguća različita mišljenja. Tehnokratski sistem odgaja za takvu šutnju.«¹¹

Upravo to o čemu se može imati različito mišljenje predmet je ideologijâ i politike. Što se to gradivo može činiti smiješnim u očima tehnokrata, nije tako opasno. Opasno može biti, što je za Lübbea vjerojatnije, »da, naime, na pozadini trijezne šutnje tehnokrata riječ ideologija počinje zvučati s uzvišenom dostojanstvenošću, koja obara svaki pokušaj kritičkog rezoniranja«. Nije lako raskrinkati »osebujnu ideologiju tehnokracije« jer, kako kaže Lübbe, raskrinkavajući vrlo kompliciranu i suptilnu igru tehnokratskog uma: »Da

10 *Op. cit.*, str. 38.

11 *Ibid.*, str. 58.

bi se protivnika ušutkalo krijumčari se, kao logiku stvari, ono što je u stvarnosti odvajkada politika«. ¹²

Lübe, kako mi se čini, brani politiku i ideologiju od tehnokracije i ostaje pritom u razumijevanju političkoga u novovjekovnom, točnije, u Weberovu smislu, ¹³ dakle kao vlasti čovjeka nad čovjekom. Misli li, pak, on da bi se u dijalogu s tehnokratskim mišljenjem moglo rekuperirati u aristotelovskom smislu, ja ne znam. Vjerujem, prije, da to (ni) on ne misli. Time smo apsolvirali i drugo tumačenje naslova, koje kao pitanje glasi: *kako* je moguće politički djelovati u znanstveno-tehničkom svijetu? Odgovor glasi: samo tako da se tehnokraciju razumije kao ideologiju, tj. kao moderni oblik političke borbe za moć i time uvidi i prizna njezin karakter kao jednoga od danas dominirajućih načina i oblika novovjekovno razumljenoga političkog djelovanja. Dodatno eventualno pitanje, tj. da li je u današnjemu znanstveno-tehničkom svijetu moguće političko djelovanje shvaćeno strogo u klasičnome grčkom, aristotelovskom smislu, točnije u smislu Aristotelove praktičke filozofije, jedva da može imati smisla. *Znanstveno-tehnički* svijet u kojemu mi živimo, kao u sveobuhvaćajućem i svedeterminirajućem svijetu, nije moguće misliti iz Aristotelova kategorijalnog sistema interno strogo strukturirana kao *teorijsko-praktički-poetičko-tehnički* svijet.

Na tu »nezamislivost« znanosti i tehnike (shvaćenih u njihovu novovjekovnom obliku, sadržaju i intencionalnom usmjerenju!) kao djelovanja, tj. kao prakse u intenzivnome Aristotelovom smislu, odnosi se naša zaključna primjedba. Po smislu što smo ga analizom nosećih pojmova i njihova suprotstavljena odnosa, u koji su unaprijed stavljeni, istumačili, naslov teme jedva ostavlja mogućnost da bude interpretiran kao adekvatno postavljeni autentični problem jedne praktičke filozofije, koju bi se moglo htjeti *rehabilitirati u Aristotelovu duhu*. S druge pak strane, znanstveno-tehnički svijet se kao takav, čini mi se, već u samom naslovnom tematiziranju izigrao unaprijed kao suprotnost političkome, a time i području praktičkoga u cjelini.

Naposlijetku, nekoliko teza, možda suprotnih duhu kojim odiše formulacija predložene teme razgovora o mogućnostima političkog djelovanja u specifičnome znanstveno-tehničkom svijetu. Točnije, i u isti mah općenitije, rečeno, zaključne teze pokreće sumnja u samu mogućnost, a time i smislenost suvremenih nastojanja da se praktička filozofija 'rehabilitira' u izvornome Aristotelovu duhu, s namjerom da se tako i aristotelovski (re)valorizira devalvirani pojam djelovanja, prakse i njezina eminentna oblika — političkog djelovanja.

(1) Novovjekovna znanost i tehnika jesu i same sebe razumiju kao vlast, djelovanje, praksu. U njihovu je začetku odluka decizivne vrste. Zbog toga su znanost i tehnika svojevoljni način postojanja, upravljena bitno na ovladavanje prirodom i, preko toga, na vlast nad ljudima. Utoliko je znanstveno-tehnički život egzistencija koja je odlučena. I to ireverzibilno. Ta je, naime, ireverzibilnost u prirodi samog djelovanja, što je u klasičnoj ontologiji bilo uvideno i izraženo formulom *factum infectum fieri nequit*.

(2) Slabo smo pripremljeni da mislimo djelovanje kao djelovanje, tj. kao najsudbonosniju i opasnu stvar, na što nas sve više sile znanost i tehnika

¹² *Ibid.*, str. 59.

¹³ Usp. Lübbeov članak »Dezisionismus — eine kompromittierte politische Theorie, *nav. dj.*, str. 61—77.

kao planetarna praksa vladanja na zemlji i na nebu. Takva *znanstveno-tehnička* praksa kao svojevrsno osebujno djelovanje jest, čini se, nepoznata Aristotelu. Stoviše, za njega i nezamisliva. I ne samo za njega, nego za cijelu tradiciju praktičke filozofije sve do Hegela i Marxa (ako se u njih uopće, naročito u Marxa, još uopće može govoriti o nečemu takvom kao što je praktična filozofija).

(3) Da smo slabo pripremljeni misliti djelovanje u njegovoj tamnoj biti pokazuje se na povijesnoj sudbini samog djelovanja i u isti mah na sudbini njemu pripadajućega dosadašnjeg mišljenja koje se razumije kao mediteransko-evropsko. Starogrčko tragično herojsko vrijeme, zajedno s mitsko-epskim samorazumijevanjem koje je bilo u znaku djelovanja, bilo je duboko potisnuto masivnim apoloniziranjem koje je nastupilo s primatom *teoretskog* u Sokrata, Platona i Aristotela: tim je vrlo rano zastrta tamna strana praktičnog, a time i djelovanja. Taj proces apoloniziranja produljen je kršćanstvom i od tada snažno teologizirajućim filozofijskim mišljenjem. Otuda loša pripremljenost za razumijevanje prekretnice u povijesti djelovanja što je nastupila s renesansom: naime, vulkanska, jedinstvena eksplozija djelovanja, ne samo u njegovu lako prepoznatljivome društveno-političkom obliku, nego i u njegovu do tada potpuno prikrivenom, a možda i posve novovrsnom obliku tehnizirajuće eksperimentalne znanosti koja je tada nastajala s programom ovladavanja svime što učini svojim predmetom. To novovrсно znanstveno-tehničko djelovanje s proklamiranim programom ovladavanja (u početku samo prirodom!) povezalo se od početka s političkim djelovanjem: najprije u ulozu sluge da bi na kraju samo postalo gospodarom i političkog djelovanja.

(4) Da bi se moglo misliti tu transformaciju biti djelovanja potreban je, vjerujem, drugi, novi tip mišljenja, koji postoji za sada samo u neznatnim i stoga ne tako jasno raspoznatljivim počecima.

Franjo Zenko

ON THE CONCEPTS OF »POLITICAL ACTIVITY« AND THE
»SCIENTIFIC-TECHNICAL WORLD«

Summary

The ambiguity of the notion underlying the topic *»Possibilities of political action in the scientific-political world«* can be expressed by means of two questions: (1) is it actually possible at all to perform political activity in the scientific-technical world, and (2) how this can be done? Responses to these questions presuppose a certain understanding of *»political activity«* and of the *»scientific-technical world«*. The author offers a critical analysis of the understanding of these concepts and their relationships, as implied in the title and in the short preview, concluding that it left almost no ground for considering the topic as an authentic problem of practical philosophy, with the intention to rehabilitate it in the spirit of Aristotle. An essential prerequisite of the examination of possibilities for political activity in contemporary world, in the author's opinion, is the realisation that modern science and technology are also an activity, i.e. practice. In the scientific-technical world political activity is possible only if technocracy is understood as an ideology, that is to say, the modern form of the political struggle for power.